

NyS

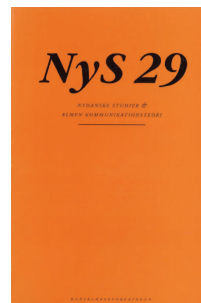
Titel: Indfødte dansktalendes vurdering af unges andetsprogsdanske talesprog

Forfatter: Pia Quist og Jens Normann Jørgensen

Kilde: *NyS – Nydanske Studier*
& *Almen kommunikationsteori* 29, 2002, s. 9-44

Udgivet af: Dansklærerforeningen

URL: www.nys.dk

© NyS og artiklens forfattere

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

INDFØDTE DANSKTALENDES VURDERING AF UNGES ANDETSPROGSDANSKE TALESprog

AF PIA QUIST & JENS NORMANN JØRGENSEN¹

INDLEDNING

Begrebet 'dansk som andetsprog' er forholdsvis nyt både i den offentlige diskurs og i professionel beskæftigelse med sprog, herunder forskning og undervisning. Der er sagt meget, også en god del vrøvl, om begrebet. Også forskere uden forudsætninger har fremsat deres uinformede og somme tider aggressive synspunkter, så det har fremstået som det rene vås. Der er i den offentlige diskussion en del uklarhed om, hvad betegnelsen dækker, og de allerseneste års indførelse af begrebet i undervisningsverdenen har kun delvis rådet bod på det. Det kan vist stå nogenlunde uimodsagt, at der i offentligheden er udbredte negative holdninger til dansk som andetsprog, ikke mindst på grund af det meget vås, der er skrevet og sagt.

I forbindelse med Køge-projektet, som er en længdeundersøgelse af den tosprogede udvikling hos tyrkisk-danske skoleelever (se Møller m.fl. 1998, Quist 1998), har vi været nysgerrige efter at finde ud af, hvordan indfødte dansktalende sprogbrugere forholder sig til det virkelige livs dansk som andetsprog. Da det nu er meget uklart, hvad den almindelige dansktalende sprogbruger forholder sig til med udtrykket 'dansk som andetsprog', kan vi ikke blot spørge sprogbrugerne om deres mening om begrebet. Vi ville da risikere at få vurderinger baseret på den offentlige diskussions begreb om 'dansk som andetsprog'. Vi må derfor forelægge indfødte dansktalende eksempler på regulært dansk som andetsprog, som det er talt af virkelige sprogbrugere, og bede dem tage stilling til eksemplerne.

Vores problemstilling er dobbelt: For det første vil vi undersøge, hvordan forskellige modersmålsbrugere af dansk forholder sig til sproget dansk som andetsprog. Vi vil gerne vide, om man som indfødt dansktalende kan høre, hvad der er dansk som andetsprog, og hvad der er dansk som modersmål. Vi vil også gerne vide, i hvor høj grad indfødte dansktalende vurderer dansk som andetsprog forskelligt. For det andet vil vi undersøge, om vi

med en maske-test, som er en af de mest udbredte metoder til måling af sprogjurderinger og sprogholdninger, kan besvare vores spørgsmål.

I denne artikel præsenterer vi vores undersøgelse. Artiklen er organiseret, således at vi i første del kort gør rede for de tidligste udenlandske undersøgelser, der har anvendt den såkaldte maske-teknik som metode. Vi kommer også ind på danske undersøgelser og på undersøgelser, der specifikt har interesseret sig for holdninger til andetsprog og andetsprogsbrugere. I anden del af artiklen gennemgår vi vores analyseresultater med særligt fokus på en række traditionelle sociolingvistiske baggrundsvariabler hos vore svarere. Vi vil altså både komme ind på sproget hos de sprogbrugere, der har leveret sprogprøverne, og på vurderingerne hos de meddelere, svarere, som har besvaret skemaerne.

M A S K E T E K N I K K E N

Vores skelnen mellem på den ene side holdninger til begreber eller forestillinger om sprog og på den anden side holdninger til faktisk sproglig produktion, altså talte tekster, er ikke nogen ny skelnen, heller ikke i Danmark. Den behandles også i Kristiansens arbejde med sprogholdninger i Næstved (1991). Han forelægger en liste over forskellige varieteter af dansk for sine meddelere og beder dem rangordne betegnelserne efter, hvor godt de bryder sig om hver af varieteterne. Her får han typisk rigsmålet øverst, dernæst sjællandsk og nederst københavnsk (med de to første på samme niveau for unge meddeleseres vedkommende). Hvis han derimod beder sine meddelere vurdere sprogprøver i et variationsspektrum mellem rigsmål, københavnsk og sjællandsk, uden at de selv er klar over, at det er sproglig variation, de vurderer, får han mere nuancerede resultater. De unge mennesker i Næstved vurderer det københavnske øverst på denne måde – altså når de ikke direkte bliver spurgt om, hvordan de bryder sig om københavnsk. Disse "ubevidste" normer styrer efter Kristiansens mening i langt højere grad den sproglige udvikling end de bevidste normer.

Kristiansen benytter sig ved fremkaldelsen af de ubevidste normer af en tilpasning af den såkaldte maske-teknik. Maske-teknikken er udviklet i sociolingvistikken og den socialpsykologisk orienterede anvendte lingvistik gennem de seneste 40 år. Lambert m.fl. (1960) opfandt teknikken, der på engelsk kaldes 'matched guise'. Formålet var at undersøge, om stereotype forestillinger om bestemte samfundsgrupper ville afspejle sig i holdninger til deres sprog, i dette tilfælde henholdsvis canadisk fransk og cana-

disk engelsk. Testen bygger på den antagelse, at holdninger til sprog og personlighed er socialpsykologisk sammenknyttede, dvs. at den lyttende vil være tilbøjelig til ud fra høreindtrykket at danne sig forestillinger om den talendes personlige træk, f.eks. social status, intelligens, venlighed, ærlighed osv.

Lambert m.fl. brugte den samme sprogbruger til at indtale en tekst på de to sprog. De fremstillede et testbånd med ti stemmer. Heraf var de otte 'maskerede', dvs. at det var de samme fire tosprogede sprogbrugere, der talte to gange på henholdsvis canadisk engelsk og canadisk fransk. Rækkefølgen af stemmerne på båndet var organiseret, således at meddeleren ikke kunne vide, at der var tale om de samme personer. Formålet med at maske-re de talende på denne måde var at isolere sproget som variabel. Dette bånd spillede man så for en række meddelere, og de vidste altså ikke, at formålet med testen var at undersøge sprogholdninger.

For at indholdet af det sagte skulle influere så lidt som muligt på vurderingerne, brugte oplæserne den samme tekst på engelsk og fransk. Tale-sproget i optagelserne var altså nøje indstuderet og kontrolleret og ikke spontant. Meddelerne, der lyttede til båndene, bestod af to næsten lige store grupper franske og engelske canadiere, i alt 130. Begge grupper bestod af universitetsstuderende med en gennemsnitsalder på 18,5 år. Testbåndet blev afspillet for dem, mens de i et spørgeskema vurderede de ti stemmer over en række variabler. På 14 skalaer med seks muligheder fra "very little" til "very much" vurderede meddelerne først karaktertræk og egenskaber ved den talende, f.eks. udseende, lederevner, humoristisk sans og intelligens. Herefter blev meddelerne bedt om at rangordne stemmerne, efter hvem de helst ville indgå et venskab med. Meningen var at få en mere personligt involveret vurdering og at kaste lys over meddelernes holdninger til og fortolkninger af de 14 karaktertræk. Endvidere ønskede man et billede af meddelernes forestillinger om de to sproggrupper, og derfor var der på spørgeskemaet angivet 14 ukomplette sætninger af typen "English Canadians think ..." og "the more I get to know French Canadians ...". Meddelerne skulle så selv udfylde resten af sætningerne. Endvidere skulle meddelerne på en skala angive deres præferencer over for engelske og franske canadiere som ægtefælle, ven, nabo osv. Og til slut skulle de angive, hvor godt de selv beherskede den anden gruppes sprog på en skala fra "not at all" til "fluently". Kort beskrevet viste undersøgelsens resultater klare præferencer til eget indgruppesprog, men med størst præference for engelsk. Fransktalende vurderede engelsk mere positivt, end engelsktalende vurde-

rede fransk. Fransk og de fransktalende vurderedes negativt af de engelsktalende, og Lambert m.fl.'s test indikerede på den måde også nogle af de gruppe- og identitetsmæssige omstændigheder, der knytter sig til forholdet mellem de to grupper i Canada.

I mange senere sprogholdningsundersøgelser er maske-teknikken blevet anvendt og tilpasset i forskellige udgaver (se f.eks. oversigter i Ryan & Giles 1982, Giles m.fl. 1983, Ammon m.fl. 1988). Med en kombination af maske-teknikken og den direkte holdningsmåling undersøgte Giles (1970) holdninger til tre niveauer af britisk-engelske varieteter med standardengelsk (R.P.) i toppen, regionale varieteter i midten og storbyvarieteter i bunden (jf. Wilkinson 1965). Giles ønskede at undersøge, om dette hierarki kunne registreres og verificeres i en empirisk holdningsundersøgelse, og dertil om alder, køn, sproglig loyalitet, social status med mere hang sammen med eventuelle hierarkier af sprogvarieteter og accenter. Derudover ville Giles nuancere billedet af holdningerne ved at inddele holdningsvariablerne i tre dimensioner, en æstetisk, en kommunikativ og en statusmæssig dimension.

I maske-testen læste den samme skuespiller den samme tekst med 13 forskellige udenlandske accenter og regionale varieteter. Ifølge Giles evnede skuespilleren at gennemføre en realistisk maskering over de ca. 35 sekunder, det tog at læse teksten på 75 ord op. Han forsøgte at holde den samme talehastighed, intensitet og stemmestyrke gennem alle 13 optagelser. I holdningsmålingsdelen fik meddelerne 16 betegnelser på forskellige varieteter. I spørgeskemaet skulle meddelerne bedømme både de 13 oplæsningsvarieteter og disse 16 varieteter, og det skete i de tre dimensioner på 7-trinsskalaer.

I modsætning til Lamberts test fik meddelerne klar besked om formålet med testen. Meddelerne vidste, at testen drejede sig om holdninger til sprog og udtale, mens meddelerne i Lamberts undersøgelse troede, at det drejede sig om vurderinger af personlighed på baggrund af stemmen. Da Giles ønskede at måle sprogholdningerne over de tre dimensioner, var det vigtigt, at det alene var sproget, meddelerne fokuserede på – og ikke sprogbrugerens. Og Giles mente derfor, at testen ikke kunne være kamufleret som i Lamberts maske-test. Lambert ønskede at få meddeleren til at fokusere på sprogbrugerens, idet han mente, det var det bedste instrument til "evoking 'private' or 'uncensored' attitudes" (Giles 1970, 213).

Resultaterne af Giles' undersøgelse viste en høj grad af korrelation mellem resultaterne i de to dele af testen, men med en anelse hårdere

bedømmelse i maske-testen. Man kan sige, at meddelelserne var mere politisk korrekte, når bedømmelsen skete ud fra de givne betegnelser på varieteterne. Dette ser Giles som tegn på, at meddelelserne faktisk er hårdere i deres bedømmelser, når de konfronteres direkte med varieteten. Det kan også støtte Lamberts tanke om, at ucensurerede holdninger kommer frem med en maske-teknik (Giles 1970, 224-5).

I en omfattende hollandsk undersøgelse har Doeleman (1998) undersøgt "Native reactions to nonnative speech". Hun argumenterer for, at indfødtes vurderinger af hollandsk talt med accent kan ske på baggrund af henholdsvis stereotype forestillinger knyttet til en specifik etnisk gruppe, på baggrund af fonetiske træk ved den ikke-indfødtes sprog, som hun kalder fonetisk stereotypering, eller på baggrund af en kombination af de to. Med henblik på at undersøge disse sider af indfødte hollænderes sprog-holdninger kombinerer hun en detaljeret fonetisk analyse af ikke-indfødte hollandsk (sammenholdt med indfødte hollandsk) med en maske-test. Også Doeleman anvender skoleelever som meddelere. Disse er udvalgt repræsentativt i forhold til elevernes forældres uddannelsesniveau samt graden af urbanisering. Analysen bygger på i alt 423 besvarelser. På baggrund af meddelernes vurderinger af stemmeprøverne i maske-testen rangerer Doeleman stemmerne i hierarkier i forhold til attractiveness, status og social distance. På alle tre dimensioner er standardhollandsk og hollandsk med engelsk accent mest positivt vurderet, mens hollandsk med tyrkisk og marokkansk accent er mest negativt vurderet. I spørgeskemaet blev meddelelserne også bedt om at tage stilling til forskellige etniske grupper i forhold til de samme tre dimensioner. Her var resultatet, med et par undtagelser, det samme: Tyrker og marokkanere blev mest negativt vurderet, mens engelsktalende og indfødte hollændere blev mest positivt vurderet. I forhold til den fonetiske analyse viste undersøgelsen korrelationer mellem indfødte hollandske udtaletræk og positive stemmevurderinger. Doeleman konkluderer derfor, at indfødte hollænderes vurderinger af ikke-indfødte hollandsk sker på baggrund af en blanding af fonetisk og etnisk stereotypering.

Inden for dansk har H. J. Ladegaard (1992) foretaget en maske-test blandt 212 danskere af forskellig alder, køn, geografisk oprindelse og social status. Formålet var at undersøge, om man i en dansk kontekst kunne registrere varietetshierarkier ligesom i Giles' undersøgelser. Ladegaard ønskede empirisk belyst, "om den danske standardvariant, nemlig rigsmålet, associeres med høj status og kompetence [...] og tilsvarende om regionale ikke-standard varianter som fynsk, bornholmsk og diverse jyske dialekter i højere

grad forbindes med medmenneskelige egenskaber" (1992, 175; Ladegaard bruger termen "variant" om varietet og ikke om trækvariant).

Fremgangsmåden i undersøgelsen var en traditionel maske-test med sprogprøver bestående af oplæsning af den samme prosatekst. Syv forskellige varieteter blev repræsenteret af fem forskellige kvinder. Den ene var en skuespiller, som "ret overbevisende" (1992, 178) fremførte en lavkøbenhavnsk, en højkøbenhavnsk og en østjysk variant af teksten. Ladegaard mener, at skuespillerens troværdighed blev bekræftet af, at ingen af meddelerne opfattede, at der var tale om den samme sprogbruger. De andre varieteter i testen var sønderjysk, bornholmsk, moderat fynsk og 'neutralt rigsmål'. I overensstemmelse med Lamberts forskrifter vidste meddelerne ikke, hvad formålet med undersøgelsen var. Resultatet var en signifikant mere positiv bedømmelse af rigsmålet end af de andre varieteter på samtlige skalaer. Overordnet set var der ingen signifikante forskelle i vurderingerne i forhold til meddelerens alder, køn, sociale status og geografiske oprindelse. Et par enkelte resultater skiller sig dog ud herfra. De yngste meddelere er hårdere i deres vurderinger, når de bedømmer sprogbrugers uddannelsesmæssige baggrund, og når de skal bedømme "i hvor høj grad du føler lighed mellem denne person og dig selv". Derudover er der en tendens til, at kvinder bedømmer samtlige stemmeprøver en anelse mere positivt end mændene. Der er også en generel tendens til, at meddelerne nedvurderer deres egen sproggruppe i forhold til de andre repræsenterede sproglige varieteter.

I en anden dansk maske-test har I. L. Pedersen (1986) undersøgt en gruppe fynboers holdninger til danske dialekttalende. Testbåndet i Pedersens undersøgelse er fremstillet på en særlig måde: hver stemmeprobe blev klippet sammen af små brudstykker af interview. Indholdet blev herved så fragmenteret, at det ikke var muligt for test-besvarerne at få mening i den talendes budskab. På denne måde retter besvareren, ifølge Pedersen, i højere grad sin opmærksom på udtrykket end på indholdet. Undersøgelsen viste, at sprogbrugere med regional- og rigsmålspræget sprog vurderes højest på status-dimensionen, mens dialekttalende vurderes højest på dimensionen gruppesolidaritet.

Danskeres holdninger til dansk talt med udenlandsk accent er undersøgt af U. Ladegaard (1997). Med udgangspunkt i maske-teknikken blev 139 meddelere fra tre forskellige folkeskoler på Fyn bedt om at vurdere fire sprogprøver. Prøverne bestod af eksempler på tale fra sprogbrugere med henholdsvis amerikansk-engelsk, tyrkisk og polsk accent samt rigsmål.

Sprogprøverne blev konstrueret på den måde, at den talende fik en række nøgleord, som skulle udstikke indholdet af det sagte, mens han selv med egne ord og vendinger konstruerede sprogprøven. Man kan kalde denne fremgangsmåde for semi-kontrolleret, idet indholdet er kontrolleret, mens formen er sprogbrugerens egen. Spørgeskemaet var udformet med inspiration fra Lamberts forskellige parametre: den talendes personlighed, intelligens, uddannelse osv. Resultaterne var, at rigsmålstalende vurderes højere end sprogbrugere med accent, og blandt disse vurderedes den tyrkiske mest negativt. Der var ikke forskel på de forskellige grupper af elevers svar. Det kan dog muligvis skyldes, at der ikke er nogen spredning i alder (elever i 8. og 9. klasse) eller sted (fynske skoler).

Indlærersprog har været genstand for en holdningsundersøgelse fra 1980, hvor Albrechtsen m.fl. undersøgte indfødtes vurderinger af indlæreres mellemsprog (mellemsprog vil sige sprog under udvikling, indlærersprog). De ville undersøge de direkte kommunikative virkninger af indlærersprog, det vil sige (1) forståelighed, altså i hvor høj grad samtalepartneren forstår indlæreren, og (2) holdning, altså samtalepartnerens holdninger til indlæreren og indlærers sprog. De indirekte kommunikative virkninger er samtalepartnerens reaktioner og tilpasninger til indlærers sprogkompetencer, f.eks. det fænomen, at samtalepartneren ændrer talehastighed og udtale og taler langsommere og mere artikuleret.

Undersøgelsens metode og fremgangsmåde er inspireret af Lamberts maske-test. På to forskellige bånd blev der indspillet otte forskellige uddrag af otte forskellige danske indlæreres engelske sprog. Uddragene var taget fra interviews med indlærerne. I interviewene taler indlærerne med en indfødt sprogbruger om fritidsaktiviteter, ferier o.l. Indholdet af sprogsekvenserne var altså ikke styret og kontrolleret på samme måde som i de øvrige nævnte undersøgelser. Sekvenserne var udvalgt således, at to af eksemplerne præsenterede indlærersprog med en lav fejlratio, fire med en gennemsnitlig fejlratio og to med en høj fejlratio (fejlrationen blev udregnet i forhold til en større gruppe af interviewede indlærere).

Tre hundrede meddelere med engelsk som modersmål og fra forskellige dele af England, af begge køn og alle aldre, vurderede på et spørgeskema med 14 skalaer danske indlæreres engelske intersprog. Spørgeskemaet bestod af fempunktskalaer, hvor meddelerne skulle vurdere indlærersproget over fire forskellige dimensioner: personlighed, indhold, sprog og forståelighed. Skemaet omfattede flere skalaer pr. dimension, i alt 14. Albrechtsen m.fl. opstillede fire undersøgelsesspørgsmål: (1) om meddelerne ville eller

kunne differentiere mellem indlærerne, eller om de ville vurdere dem ens som gruppe; (2) om meddelernes vurderinger ville være forskellig i de forskellige dimensioner; (3) om meddelernes alder og geografisk oprindelse ville have indflydelse på vurderingerne. Albrechtsen m.fl. foretog derudover (4) en 'objektiv' beskrivelse af indlærernes sprog og sammenlignede den med meddelernes 'subjektive' vurderinger.

Resultaterne viste, at indlærersprog med mange syntaktiske og leksikalske fejl blev negativt vurderet på forståelses- og sprogdimensionerne, og modsat blev indlærere og indlærersprog med få fejl positivt vurderet. Der blev vurderet uafhængigt heraf på personligheds- og indholdsdimensionerne. Dvs. meddelerne differentierede mellem indlærerne. Der blev ikke fundet korrelationer mellem vurderingerne og meddelernes geografiske oprindelse, men der var enkelte forskelle mellem de unges og de ældres vurderinger.

En tilsvarende teknik, hvor spontant sprog blev vurderet, er blevet brugt af Chana & Romaine (1984). De benyttede otte forskellige engelsk-påvirkede punjabi-sprogprøver fra tosprogede sprogbrugere. Sprogprøverne afspejlede spændvidden i graden af engelskpåvirkning hos punjabitalende i Storbritannien. Disse sprogprøver blev spillet for et antal tosprogede, som blev bedt om at vurdere sprogprøverne og de personer, der havde produceret dem. Spørgsmålene drejede sig dels om sprog: "Do you think this person speaks Panjabi most of the time?", dels om personer: "Do you think this person expresses himself well?" Formålet var blandt andet at se, om kodeskift blev vurderet negativt, således at sprogprøverne i skalaens yderpunkter (dvs. nærmest rent punjabi eller nærmest rent engelsk) gav højere vurderinger end sprogprøver, der lå midt imellem. Selv om resultaterne ikke var helt så enkle, er tosprogethed og kodeskift tydeligvis genstand for vurderinger hos sprogbrugerne – også når disse selv er tosprogede. Den grad af beherskelse, de tosprogede selv har af de pågældende sprog, kan i øvrigt tænkes at spille en rolle for deres vurderinger (se også Romaine 1995, 294ff).

Bourhis & Giles (1976), og senere Kristiansen & Giles (1992), har eksperimenteret med en særlig variant af maske-testen. De har i en biograf over højtaleren spillet en anmodning om, at publikum efter forestillingen deltog i en spørgeskemaundersøgelse. Anmodningen blev læst op i fire forskellige varieteter på forskellige dage, hos Kristiansen & Giles dansk rigsmål, to grader af sjællandsk samt københavnsk. Herefter har de målt på svarprocenterne og deres forhold til forskellige publikumskaraktistika.

Kristiansen & Giles finder, at der som helhed er en tendens til, at opfordringer på rigsmål tiltrækker større vilje til at svare på spørgeskemaerne end de tre andre benyttede varieteter, men dette resultat dækker over betydelige udsving i de forskellige films forskelligt sammensatte publikum. Pointen – og styrken i metoden – er altså, at den måler sprogholdninger gennem forsøgspersonernes adfærd. En svaghed er, at det ikke er de samme stemmer, der læser anmodningerne op i højtalerne – en svaghed denne tilrettelæggelse deler med mange andre maske-undersøgelser. Og dertil kommer, at det ikke er de samme individer, der reagerer på de forskellige stemmer. Kun i det omfang, forsøgspersonerne som grupper deler vigtige baggrundskarakteristika, vil resultaterne kunne sige noget om deres reaktioner som grupper på de forskellige varieteter, som stemmerne repræsenterer.

UNDERSØGELSENS TILRETTELÆGGELSE

En gennemgående metodisk problemstilling i de maske-test-varianter, vi netop har gennemgået, er, i hvor høj grad det er muligt at isolere sproget fra indholdet, så indholdet på den ene side influerer så lidt som muligt på vurderingerne, men så sproget på den anden side fremstår så naturligt som muligt. Vores problem med maske-teknikken er, at vi gerne vil isolere de sproglige overfladetræk, især de fonetiske, og det kan vi kun gøre ved at ensrette indholdet, det vil sige bestemme i forvejen, hvad stemmerne på båndene skal sige. Det er selvfølgelig derfor, nogle maske-undersøgelser benytter oplæsning eller tale frembragt af skuespillere. Oplæste eller skuespillede tekster forhindrer os imidlertid i at tilvejebringe sprogbrugerens reaktioner på og vurderinger af spontant talesprog. Vi er interesserede i reaktionerne hos modersmålsbrugere af dansk på dansk som andetsprog, som det foreligger i en vifte af variation. Det ville være halsløs gerning at instruere skuespillere i at nuancere graden af accent på nogen tilforladelig måde, så det svarede til virkelighedens andetsprogsvariation. Vi er i det hele taget skeptiske over for brug af skuespillere i maske-testen, med mindre det er ganske bestemte og veldefinerede sproglige variabler, der skal vurderes. Hvis det er hele varieteter, er det jo usikkert, hvilke sproglige træk meddelelserne reagerer på og vurderer efter. Det kan være bestemte intonationsmønstre, bestemte vokaltræk eller noget helt andet. Og selv om en skuespiller er god til at illudere "indfødt" bruger af en varietet, er det yderst tvivlsomt, om hele det sproglige arsenal kommer med ved oplæsning af en tekst, som ikke er på skuespillerens modersmål. Og som vi skal påpege,

kan der i dansk som andetsprog på et niveau langt dybere end den umiddelbart iagttagelige overfladeformulering være træk, som adskiller det fra dansk som modersmål. Sådanne træk gør det nødvendigt at benytte virkelige sprogbrugere som leverandører af stemmepøverne til en maske-test.

Vi har derfor benyttet spontan tale i vores undersøgelse. Vi har til vores formål 12 optagelser på hver ca. 60 sekunders varighed med unge sprogbrugere, der taler dansk. Optagelserne er uddrag af samtaler, de unge har ført med projektmedarbejdere på Køge-projektet (se Møller m.fl. 1998). Udsnittene har vi valgt, således at de unge taler så længe som muligt i sammenhæng, og helst sådan at de ikke afslører noget om deres baggrund. I et par tilfælde var det ikke muligt at opfylde begge kriterier, og det førstnævnte var da vigtigst. De 10 af de unge sprogbrugere er tosprogede tyrkisk-danskere (6 unge kvinder og 4 unge mænd), de to øvrige er etsprogede danskere (en af hvert køn). Optagelserne foreligger blandet i to forskellige rækkefølger på to forskellige testbånd, som vi har spillet for en række meddelere med dansk som modersmål.

Ved indsamlingen af vurderinger har vi benyttet os af et spørgeskema på to sider. Skemaet havde et hoved med plads til angivelse af meddelerens køn, alder og erhverv, samt en tekst: "Lyt til båndet, mens du laver din vurdering. Du skal tage stilling til, hvordan du synes personen taler. Sæt en cirkel omkring det, der passer bedst til din oplevelse." Derudover var der 12 rubrikker, 5 på side 1 og 7 på side 2, nummereret fra 1 til 12. Hver rubrik indeholdt en vandret linie, en skala med fem punkter, henholdsvis "Hakkende", "Usikkert", "Jævnt flydende", "Sikkert" og "Veltalende" i nævnte rækkefølge fra venstre mod højre. Under skalaen fandtes spørgsmålet "Har personen dansk som modersmål?" og to små afkrydsningsbokse markeret med henholdsvis "Ja" og "Nej".

Testbåndene har vi afspillet for 128 personer enkeltvis eller i grupper op til hele skoleklasser. Indsamlingerne fandt sted i private hjem, på skoler, i klubber, på kontorer, i det hele taget hvor vi har kunnet træffe meddelere. Vi orienterede vores meddelere om, at formålet var at undersøge, om indfødte danskere kan høre, hvem der har dansk som modersmål og hvem ikke. Meddelerne fik at vide, at nogle af de unge mennesker, hvis stemmer de skulle høre, havde dansk som modersmål og andre ikke, men fordelingen oplyste vi ikke. Blandt meddelerne var der en gruppe af elever på Herlufsholm Kostskole (i alt 40), som i det daglige hører en bred vifte af forskellige varieteter af dansk, herunder dansk talt som andetsprog. Desuden er der en gruppe af humanistiske universitetsstuderende ved Københavns

Universitet (i alt 25). De øvrige meddelere spreder sig bredt i alder, erhvervsstatus og geografisk tilhørsforhold.

Meddelerne afkrydsede spørgeskemaerne, mens båndoptageren spillede optagelserne, enten testbånd 1 eller testbånd 2. Vi noterede bagefter på de indsamlede skemaer, hvor indsamlingen fandt sted og med hvilket testbånd. Indsamlingerne skete i to omgange. Første omgang var omkring nytår 1997 med 46 besvarelser, og den er beskrevet i Quist (1998). Anden omgang fandt sted i 1999, og her var 82 meddelere involveret. I denne periode har der været en intens og som oftest dybt underlødigt offentlig debat om tosprogede skoleelevers danskkundskaber. Vi har dog ikke gjort nogen forsøg på at registrere forskydninger over tid i de indfødtes vurderinger af dansk som andetsprog.

Ved databehandlingen har vi indtastet svarene i statistikprogrammet SPSS. Vores meddelere har i nogle tilfælde pænt afkrydset skalaerne på spørgeskemaerne ud for de markerede punkter ("Usikkert", "Veltalende" og så videre), men i andre tilfælde sat kryds på skalaerne midt imellem eller et sted imellem punkterne. Et kryds præcis på punkterne har vi tildelt en værdi fra 1 til 5, med 1 som den "Hakkende" og 5 som den "Veltalende". Markeringer imellem punkterne har vi gradueret med én decimal. Derved kan vi beregne en gennemsnitsscore for hver af vores unge sprogbrugere, som har leveret sprooprøverne. Og vi kan beregne, hvor højt hver gruppe af meddelere – inddelt efter baggrundsvARIABLENE – vurderer de unge enkeltvis eller samlet.

RESULTATER

I Quist 1998 tegner der sig et billede af store forskelle mellem de 12 sprogbrugere. Eda, Asiye, Hüseyin og Selma blev vurderet mere end et point lavere end Esen, Thomas og Canan, der er de højest vurderede (tabel 1, 1. runde). Mønsteret er det samme efter tilføjelsen af de nye besvarelser. Eneste undtagelse er, at Bekir og Canan har byttet plads i rækkefølgen. Canan er dog stadig blandt de højest vurderede, og forskellen mellem hende og Bekir og Thomas er meget lille (tabel 1, total).

Den mest markante forskel mellem første delundersøgelse (altså Quist 1998) og anden delundersøgelse er, at alle eleverne er blevet vurderet hårdere efter den anden omgang. Den største nedgang i bedømmelsen er sket for Thomas, som med de 82 nye besvarelser er sunket 0,83 point fra 4,21 til 3,38 (samlet 3,71), hvilket betyder, at han nu vurderes lavere end Bekir.

Esen er også sunket i den gennemsnitlige vurdering, fra 4,33 til 3,93 (samlet 4,14), men hun vurderes alligevel højere end de andre. Canan er også sunket et pænt stykke, 0,61 point, hvilket altså betyder, at hun må bytte tredjepladsen i rækkefølgen med Bekir.

TABEL 1 Vurdering og kategorisering af de 12 unge sprogbrugeres dansk

NAVN	TOTAL	(N=128)	2. RUNDE	(N=82)	1. RUNDE	(N=46)
	SCORE	DANSK	SCORE	DANSK	SCORE	DANSK
Esen	4,14	61,4 %	3,93	71,6 %	**4,33	**43,5 %
Bekir	3,73	50,0 %	3,56	60,0 %	*3,93	**32,6 %
Thomas	3,71	88,1 %	3,38	84,0 %	**4,21	*95,6 %
Canan	3,67	48,0 %	3,42	54,3 %	**4,09	*36,4 %
Pia	3,44	64,8 %	3,21	65,4 %	**3,78	63,3 %
Murat	3,21	58,7 %	2,98	66,3 %	**3,58	*45,7 %
Merva	3,13	14,3 %	2,98	17,3 %	*3,36	8,9 %
Erol	2,87	37,3 %	2,61	46,3 %	**3,21	**21,7 %
Hüseyin	2,61	18,4 %	2,47	22,5 %	2,75	11,1 %
Selma	2,59	7,1 %	2,45	9,9 %	2,80	2,2 %
Asiye	2,32	12,9 %	2,15	12,8 %	**2,62	13,0 %
Eda	2,17	3,9 %	2,07	3,7 %	*2,37	4,4 %

I søjlerne "Score" angives den gennemsnitlige vurdering, besvarerne har givet hver af de unge sprogbrugere (rækker), i søjlerne "Dansk" procentandelen af svarerne, der har vurderet de pågældende sprogbrugere som modersmålsbrugere af dansk. Der er angivelser for den samlede undersøgelse, for første delundersøgelse (jf. Quist 1998) og for anden delundersøgelse. Forskelle mellem første og anden delundersøgelse markeres: ** angiver signifikans på 1%-niveau, * på 5%-niveau (for forskellene mellem vurderingerne: Wilcoxon Rank Sum Test, for andelen af ja-svar på modersmåls spørgsmålet: χ^2 -test).

Det er bemærkelsesværdigt, at en sammenligning af svarene vedrørende de talendes modersmål ikke peger i samme retning som sammenligningen af vurderingen af, hvor godt de unge sprogbrugere taler. I den anden delundersøgelse er der flere, der har svaret ja på spørgsmålet om dansk moders-

mål, end der var i første delundersøgelse (Tabel 1). Kun mht. Thomas og Eda har færre svaret ja til spørgsmålet i anden runde. Det virker måske umiddelbart modstridende, at der i den anden delundersøgelse generelt er hårdere evalueringer og samtidig oftere svares positivt på, om sprogbrugerne har dansk som modersmål. Men det er jo et vigtigt resultat, når vi interesserer os for indfødte danskeres forhold til dansk som andetsprog. Det viser sig, at vores meddelere i en vis udstrækning har kunnet udpege, hvem der har dansk som modersmål. De to højest scorende på denne variabel er nemlig Pia og Thomas. Men det viser sig også, at dette ikke automatisk medfører, at de andres danske sprog bliver nedvurderet. For både Bekir og Esen bliver vurderet højere end Thomas med hensyn til, hvor godt de taler, og ud over dem bliver også Canan vurderet højere end Pia på denne variabel (Tabel 1, kolonnen Total: Score). Og der er altså svarere, der vurderer de unges sprog lavt uden at ville frakende dem dansk modersmål af den grund.

TABEL 2 De unge sprogbrugere i rækkefølge efter svarernes vurdering af, hvor godt de taler dansk

---

Esen   Bekir Thomas Canan   Pia   Murat Merva   Erol   Hüseyin Selma   Asiye   Eda

---

Lodrette streger markerer statistisk signifikans på mindst 1%-niveau (Wilcoxon Matched-Pairs Signed-Ranks Test).

De to delundersøgelser placerer altså de 12 unge sprogbrugere i samme rækkefølge, når det gælder, hvor godt deres sprog vurderes til at være. Denne rækkefølge fremgår af tabel 2.

MEDDELERNES GEOGRAFISKE TILHØRSFORHOLD

Årsagen til den relativt hårdere vurdering i anden undersøgelse skal muligvis findes hos eleverne fra Herlufsholm, der alle indgik i anden omgang. De er markant hårdere i deres bedømmelser end resten af meddelerne. Den gennemsnitlige vurdering var i første undersøgelse 3,42, i anden omgang 2,97, hos herlovianerne 2,88.

Der er flere forskelle mellem svarmønstrene fra vore grupper af meddelere. Vi har sammenlignet meddelerne køn, alder, erhverv og geografiske tilhørsforhold med deres scoringsmønstre. I det følgende gennemgår vi de

vigtigste resultater. For nu at blive ved det geografiske: vi har inddelt meddelerne i dem, der hører til i hovedstaden, dem der hører til på Herlufsholm, og alle andre. Disse tre gruppers gennemsnitsscorer fremgår af tabel 3. Herlovianerne vurderer markant lavest, mens københavnernes vurderer højest. Bemærk, at tabellen angiver scorerne som det aritmetiske gennemsnit af de individuelle scorer. Der er testet for signifikans på rækkefølgen (altså ikke gennemsnitsscorerne) af de tre grupper med Wilcoxon's Rank Sum test, og forskellene er signifikante på 1%-niveau.

TABEL 3 Vurderinger af de 12 unge sprogbrugeres dansk, givet af tre forskellige grupper af meddelere

STED	ANTAL SVARERE	SCORE
København	49	3,36
Andre	38	3,12
Herlufsholm	40	2,88

TABEL 4 Vurderinger af de 12 unge sprogbrugeres dansk, givet af tre forskellige grupper af meddelere

ALDER	ANTAL	SCORE
-19	50	2,96
20-29	35	3,41
30-	42	3,11

Herlovianernes lave scoringer behøver ikke at hænge sammen med deres tilhørsforhold til Herlufsholm. Scoringsniveauet kan jo også hænge sammen med meddelernes alder eller beskæftigelse, og i dette tilfælde er alle herlovianerne jo skoleelever, og dermed også unge. Af tabel 4 fremgår gennemsnitsscorerne for tre aldersgrupper af meddelere. Her kan vi se, at den yngste gruppe (under 20 år) ligger lavest i deres vurderinger. Den ældste gruppe (30 år og derover) ligger i midten, mens de midaldrende (20-29 år) vurderer højest. Bemærk, at tabellen angiver scorerne som det aritmetiske gennemsnit af de individuelle scorer. Der er testet for signifikans på rækkefølgen af

de tre grupper med Wilcoxon's Rank Sum test, og forskellene mellem de 20-29-årige og de øvrige grupper er signifikante på 1%-niveau, mens forskellen mellem de to øvrige grupper indbyrdes ikke er signifikant. Dette resultat viser altså, at det ikke kan afvises, at herlovianernes lave bedømmelser skal forstås som et resultat, der hænger sammen med deres unge alder.

Til yderligere belysning af dette punkt har vi sammenlignet vurderingerne hos herlovianerne med andre besvarere, der opgav deres erhverv som "elev". Resultatet var, at de 40 herlovianere gav en gennemsnitsscore på 2,88, mens de 12 øvrige elever gav en gennemsnitsscore på 3,29. Forskellen i vurdering mellem de to grupper er, når der testes med Wilcoxon Rank Sum test, signifikant på 1%-niveau. Det er altså snarere tilhørsforholdet til Herlufsholm end alderstilhørsforholdet, der spiller en rolle for herlovianernes lave gennemsnitsvurderinger.

ERHVERVSSTATUS OG KØN

Vores meddelere repræsenterer i øvrigt en række erhvervsgrupper. Vi har inddelt meddelerne i 5 grupper, nemlig elever, studerende, lærere og pædagoger, selvstændige og højere funktionærer samt en gruppe af "andre". Den dækker fx sekretærer, håndværkere og hjemmegående. De grupper, der skilte sig mest ud, var de studerende, lærerne og pædagogerne. Som samlet gruppe vurderer de højere end alle de øvrige grupper (forskellen er signifikant på 5%-niveau). Men størst forskel mellem de fem erhvervsgrupper fandt vi i forskellene på deres vurderinger af drengenes over for pigernes sprog. Det vender vi tilbage til.

Vi har også sammenlignet vurderingerne hos de to køn, og der viste sig ingen forskelle mellem mænds og kvinders vurderinger. I lyset af tidligere danske sprogholdningsundersøgelser er dette måske ikke så overraskende. Men det er jo ikke kun meddelerne, der fordeler sig på køn. Det gør også vores sprogbrugere. Vi har sammenlignet de scorer, som henholdsvis pigerne og drengene i gennemsnit opnår hos de indfødte dansktalende. Drengene bliver vurderet højere end pigerne, men forskellen er ikke signifikant. Umiddelbart synes køn altså ikke at spille den store rolle i hele denne sammenhæng.

Men der dukker dog visse forskelle op, når vi sammenligner de enkelte gruppers vurderinger af henholdsvis piger og drenge. Københavnerne vurderer drengenes sprog signifikant højere, end de øvrige to svarergrupper gør (signifikant på 1%-niveau), mens der ikke er forskel mellem disse to

grupperes vurderinger. Pigernes sprog vurderes signifikant lavere af herlovianerne end af de øvrige svarergrupper (signifikant på 1%-niveau), mens "andre" vurderer lavere end københavnernes (signifikant på 5%-niveau).

Mest tydeligt viser forskelle i bedømmelsen af kønnenes danske sprog sig imidlertid, når vi beregner forskellen mellem drengenes scorer og pigernes scorer for hver gruppe af meddelere. Tallene fremkommer altså, ved at vi trækker pige-gennemsnittet fra drengegennemsnittet meddeleler og dernæst beregner gennemsnitsforskellen for hver gruppe af svarere, se tabellerne 5-7. I tabel 5 har vi ordnet vores meddelere efter erhvervsstatus, således at vi har eleverne først, efterfulgt af de studerende, og derpå lærere og pædagoger. Fjerde gruppe udgøres af "andre". Sidst har vi selvstændige og højere funktionærer. Man kan diskutere, om denne rækkefølge faktisk dækker over det begreb om hierarkisk socioøkonomisk status, man i almindelighed arbejder med i sociolingvistikken. Men i hvert fald dækker den over en rangordnet variation i meddelernes forhold til arbejdsmarkedet.

Vi kan se af tabel 5, at jo længere ned i listen vi kommer, desto højere er pigernes score i forhold til drenge. Et stort positivt tal for forskellen er udtryk for, at drengene har en meget højere score i gennemsnit end pigerne. Et negativt tal er udtryk for, at pigerne har højere score i gennemsnit end drengene. Eleverne er den gruppe, der har det højeste positive tal (0,32), herefter kommer de studerende (0,23) og lærerne og pædagogerne (0,17). Alle disse grupper giver altså drengene højere score end pigerne. Herefter vender det. Gruppen af "andre" har en forskel på -0,04 og de selvstændige og højere funktionærer på -0,10. Disse grupper vurderer altså pigerne højere end drengene, om end ikke meget højere.

TABEL 5 Drengenes gennemsnitsscore minus pigernes gennemsnitsscore beregnet for fem grupper af meddelere

ERHVERVSSTATUS	ANTAL	FORSKEL
Elever	52	0,32
Studerende	30	0,23
Lærere og pædagoger	8	0,17
Andre	16	-0,04
Selvstændige, højere funktionærer	21	-0,10

Antallet af meddelere i hver gruppe er angivet i 2. kolonne.

Dette kunne imidlertid dække over en aldersbetinget variation. Eleverne er selvfølgelig de yngste af vores meddelere, og de studerende er ældre end eleverne, men yngre end de øvrige grupper. I tabel 6 har vi ordnet meddelerne i tre aldersgrupper. Af tabellen fremgår det også lige præcis, at vores yngste meddelere vurderer pigerne meget hårdere end drengene, den aldersmæssige mellemgruppe vurderer pigerne lidt mere negativt end drengene, mens den ældste meddelergruppe vurderer pigerne en anelse mere positivt end drengene. Unge mennesker (under 20 år) er altså i højere grad end ældre (20 år og derover) tilbøjelige til at vurdere drengene mere positivt end pigerne. En sammenligning mellem de unge mænds og de unge kvinders forskelle i bedømmelsen af henholdsvis drenge og piger viser imidlertid ingen signifikans. Det gælder altså både unge mænd og unge kvinder, at de vurderer drengenes sprog højere end pigernes.

TABEL 6 Drengenes gennemsnitsscore minus pigernes gennemsnitsscore beregnet for tre grupper af meddelere

ALDER	ANTAL	FORSKEL
-19	50	0,32
20-29	35	0,19
30-	42	-0,02

Antallet af meddelere i hver gruppe er angivet i 2. kolonne.

TABEL 7 Drengenes gennemsnitsscore minus pigernes gennemsnitsscore beregnet for tre grupper af meddelere

STED	ANTAL	FORSKEL
Herlufsholm	40	0,34
København	49	0,19
Andre	38	-0,02

Tabel 7 fordeler vores meddelere efter sted. Det fremgår, at herlovianerne relativt er en del mere negative over for pigerne, end meddelerne i København er. Og "andre" meddelere, dvs. hverken fra København eller Herlufsholm, er mere positive over for pigerne end begge disse grupper. Dette rejser det spørgsmål, om det er herlovianere, der er særlig negative over for piger, eller om det er unge mennesker i almindelighed.

En sammenligning af disse tal, hvor herlovianere modstilles unge mennesker (op til 19 år) andre steder fra, giver ingen signifikante forskelle (selv om herlovianerne stadig er hårdere ved pigerne end andre unge). Vi kan altså ikke konkludere at herlovianerne er meget hårdere mod pigerne, end andre i samme aldersgruppe er, og alder ser derfor i dette tilfælde ud til at være mere afgørende end sted. Men samlet bliver konklusionen på alle disse tal (tabel 5 til 7), at vi ikke med sikkerhed kan afgøre hvad der betyder mest: erhvervsstatus, alder eller sted.

FORM, INDHOLD OG INDFØDT DANSK

Vi har overvejet, om forskellene i vurderingerne af de 12 sprogprøver kunne hænge sammen med indholdet. De 12 unge mennesker, der har leveret sprogprøverne, taler i disse om vidt forskellige emner i løbet af 60 sekunders samtaleuddrag (se bilagene). Det er også forskelligt, hvor meget de hver for sig når at få sagt på den tid. I hvert fald Selma og Eda taler udtrykkeligt om tyrkiskhed på en måde, der viser deres førstehåndskendskab til det. Dermed skulle det sådan set være klart, at de ikke har dansk som modersmål, og det er da også ganske få, der har afkrydset dem som modersmålstalende (under 10 % for begge). I øvrigt ligger de også begge i den nedre ende i vurderingerne. I den anden ende har vi Esen og Bekir, der fremlægger dramatiske beretninger om typiske ungdomsaktiviteter. Det kan ikke afvises, at indholdet i deres samtalebidrag medvirker til deres høje scorer i vurderingen. Men måske gør det ikke så meget. Det har jo netop ikke været muligt at finde tilsvarende sammenhængende og flydende bidrag fra de andre, selv om alle har medvirket i ca. en halv times samtale. Eda og Selmas beretninger måtte under hele interviewet hjælpes på gled af interviewerens intervention. Det siger noget om forskellene mellem disse fire personers taleflyd og sikkerhed på deres andetsprog. Mellem disse to yderpunkter finder vi de resterende, inkl. de etsprogede Thomas og Pia. Disse andre taler om fritidsaktiviteter eller sociale relationer, men på en langt mindre dramatisk måde end Bekir og Esen.

En traditionel analyse af de sproglige træk i hver af de medvirkende unges bidrag (se bilagene) viser, at nogle af dem har accent i deres dansk. Det gælder Asiye, Eda, Selma og Hüseyin. Det er præcis de fire, der scorer lavest ved vurderingen. Sjællandsk præg har vi hos Canan, Bekir og Pia. Merva har svagt sjællandsk præg og svag accent, mens Erol, Murat og Thomas taler ungt rigsmål. Det ser altså ikke ud til at være vigtigt for vurderingen, om de unge taler sjællandsk eller rigsmål. Esen taler et rigsmål, der er en anelse mindre ungt (eller mere højstatuskorreleret) end de øvrige. En mere dybtgående analyse vil imidlertid vise os, at Esen alligevel ikke taler dansk, som indfødte gør det. Undersøgelser af frekvensfordelingen i hendes ordvalg tyder på, at hun ikke er upåvirket af sit modersmål, når hun producerer på dansk. Blandt de hyppige ord i hendes tale, der udgør 75% af ordstoffet, er der større variation end blandt de indfødte elever. Hun varierer ordforrådet i sit danske talesprog mere end etsprogede jævnaldrende, men ikke først og fremmest ved at bruge sjældne og avancerede ord. Det sker mere, ved at hun benytter hyppige ord fra et lidt bredere spektrum af dansk end de etsprogede. På dette punkt ligner hun de øvrige tosprogede elever (se Jørgensen 1997, Møller m.fl. 1998). Vi kan ikke vide, om indfødte dansktalende kan registrere dette ubevidst, når de hører hende tale. Det kan i givet fald godt spille en rolle for vores resultat: en traditionel trækanalyse viser hende som en for sin alder lille smule konservativ rigsmålbruger; hun scorer i top som den mest veltalende; men hun bedømmes alligevel ikke hyppigst som modersmålsbruger af dansk. Og vi kan ikke afvise muligheden, selv om det ikke er indlysende, hvorfor de indfødte brugere af dansk, som har medvirket i vores undersøgelse som meddelere, skulle kunne registrere så dybtliggende ordforrådsafvigelser fra dansk, som det høres hos hendes jævnaldrende modersmålsbrugere.

Esen og Bekir vurderes som de mest veltalende, men anses ikke hyppigst for at have dansk som modersmål. Det kan skyldes indholdet af deres bidrag. Og det kan skyldes en ubevidst registrering hos de indfødte meddelere af, at de alligevel ikke producerer dansk som indfødte dansktalere. Under alle omstændigheder viser det, at indfødte danskere godt kan skelne mellem "godt" dansk og "indfødt" dansk.

Esen og Bekir får de højeste vurderinger i alle grupper. Deres beretninger er også mere underholdende og flydende end de andres. Det er naturligvis i sig selv et interessant faktum, at de samtaler, vi har ført med dem, giver mulighed for at vælge 60 sekunder ud med sådanne karakteristika. Lige fuldt interessant er det, at det ikke har været muligt for de andres vedkommende, da det netop indikerer en forskel i de talendes sikkerhed på dansk.

Men det betyder også, at vi ikke i analysen kan isolere deres grad af accent. Vi bliver nødt til at regne med, at indhold og taleflyd også spiller en rolle for meddelernes vurderinger. Det er der sådan set ikke noget nyt i. En færdighed i at afgive en fængende beretning er en del af det at være "veltalende", som var den mest positive vurdering, meddelerne kunne give. Og resultatet borger jo i sig selv for, at vore meddelere kan skelne mellem "godt" dansk og "indfødt" dansk, uanset om det "gode" dansk er godt på grund af den flydende aflevering eller elegante formuleringer. Under alle omstændigheder er det godt dansk af andre grunde, end at det er indfødt dansk. For det kan vore meddelere i nogle tilfælde godt høre, at det "gode" danske ikke er. Indholdet spiller imidlertid næppe en rolle for, at drenge og piger bedømmes så forskelligt af de forskellige meddelergrupper.

Vores meddelergrupper vurderer altså ikke sprogrøverne ens, når de skal bedømme kvaliteten af sproget. Det er heller ikke samme andel af sprogrøverne, som de forskellige grupper af meddelere anser for at være modersmålsdanske, når de skal bedømme, om sprogbrugeren på en given prøve har dansk som modersmål eller ej. Stik imod de unges tilbøjelighed til at vurdere hårdt, er de mere liberale end andre med at erklære sprogrøverne for at være leveret af modersmålsbrugere af dansk. Forskellene fremgår af tabel 8. Vi kan se, at de unge bedømmer næsten halvdelen af sprogrøverne som modersmålsdansk, mens midtergruppen og den ældste meddelergruppe kun vurderer en tredjedel som sådan.

TABEL 8 Procentandelen af sprogrøverne, som forskellige grupper af meddelere vurderer som modersmålsdansk

ALDER	DANSKE
0-19	47,1
20-29	34,1
30-	33,3

Forskellen mellem den yngste gruppe og de øvrige er signifikant på 1%-niveau, mens forskellen mellem de to ældste grupper ikke er signifikant.

Som ovenfor er der en overensstemmelse mellem fordelingerne på svarernes sted og alder, idet herloviaerne næsten alle tilhører den yngste gruppe,

mens gruppen af "andre" har forholdsvis mange fra den ældste aldersgruppe. Det stemmer med, at herlovianerne kalder flere for modersmålsdanske end de øvrige. Det kan ikke skyldes, at unge eller herlovianere ikke kender til dansk som andetsprog, for det gør de jo netop. Herlovianerne er altså særlig villige til at anerkende andres sprog som modersmålsdansk – selv om herlovianerne samtidig er de hårdeste i bedømmelsen af kvaliteten af andre sprog.

TABEL 9 Procentandelen af sprogrøverne, som forskellige grupper af meddelere vurderer som modersmålsdansk

STED	DANSKE
Andre	40,9
Herlufsholm	48,1
København	29,7

Forskellen mellem "Andre" og de to øvrige grupper er signifikante på 5%-niveau, mens forskellen mellem København og Herlufsholm er på 1%-niveau.

TABEL 10 Vurdering af 12 unge sprogbrugeres dansk, når de anses for hhv. modersmålsbrugere af dansk (midterste kolonne) og ikke-modersmålsbrugere (højre kolonne)

ELEV	SCORE (DANSK)	SCORE (ANDET)
Asiye	2,89	** 2,27
Bekir	3,84	* 3,56
Canan	3,69	3,66
Eda	2,58	2,18
Erol	2,91	2,82
Esen	4,20	* 3,86
Hüseyin	3,05	** 2,51
Merva	3,29	3,08
Murat	3,33	** 2,94
Selma	3,46	** 2,50
Pia	3,63	** 3,03
Thomas	3,74	* 3,20

Forskelle mellem de to vurderinger markeres: ** angiver signifikans på 1%-niveau (Wilcoxon Rank Sum Test), * angiver tilsvarende signifikans på 5%-niveau.

Det fremgår af tabel 10, at samlet vurderes alle sprogprøver lavere, når de anses for ikke-modersmålsdanske, end når de anses for modersmålsdanske. Vi har også sammenlignet for hver enkelt sprogprøve, hvordan den bliver bedømt af de forskellige grupper, når den anses for henholdsvis modersmålsdansk og ikke-modersmålsdansk. Det viser sig, at de unges tilbøjelighed til at vurdere sprogprøverne lavere, når de anså dem for ikke-modersmålsdanske, ikke var særlig udtalt. Canan, Erol, Hüseyin og Merva vurderes ens af den yngste svarergruppe, hvad enten de betragtes som modersmålsbrugere af dansk eller ej. Flere af de øvrige vurderes lavere, når de ikke anses for modersmålsbrugere af dansk, men forskellene er ikke nær så store som for de ældre meddelergupper. Det gælder fx Pia og Esen. Den eneste, hvor det modsatte er tilfældet, er Murat.

Dette betyder for det første, at vores meddelere næppe har anvendt kvalitetskriterier, der var forskellige for henholdsvis modersmålsbrugere og andetsprogsbrugere af dansk. Man kunne forestille sig, at nogle ville synes om et andetsprogsdansk, at "det var da meget godt – af en tyrk", og derved komme til at give en højere vurdering, fordi der åbenlyst var tale om en andetsprogsbruger. Men så skulle vi ikke have den fordeling, vi ser i tabel 10. Og sådan en mekanisme kan heller ikke være på spil for de unge herlovanere, hvor der slet ikke ser ud til at være sammenhæng.

For det andet ser det ud til, at den yngste meddelergruppe gør mindre ud af at skelne mellem modersmålsbrugere og ikke-modersmålsbrugere, og derudover ser vi altså, at denne meddelergruppe er hurtigere til at erklære sprogbrugerne for indfødte dansktalende end de øvrige meddelergupper.

KONKLUSION

Vi har med disse resultater vist, hvordan forskellige modersmålsbrugere af dansk forholder sig til sproget dansk som andetsprog. Jo yngre vore indfødte dansktalende meddelere er, jo mere villige er de til at kategorisere andre som modersmålsbrugere af dansk. Samtidig vurderer den yngste meddelergruppe kvaliteten af andres sprog hårdere end ældre meddelere, og de yngste vurderer drengene mere positivt end pigerne.

Vi ville gerne vide, om man som indfødt dansktalende kan høre, hvad der er dansk som andetsprog, og hvad der er dansk som modersmål. Som helhed må man sige, at det ikke er helt uproblematisk at svare på dette. De sprogbrugere, der har dansk som modersmål, bliver med ganske stor sikkerhed også udpeget som sådan. Der er imidlertid også ikke-modersmålsbrugere, som mindst halvdelen af meddelerne anser for modersmålsbrugere, nemlig Bekir, Esen og Murat. I den anden ende er der så nogle af sprogbrugerne, som med sikkerhed udpeges som andetsprogsbrugere, nemlig Selma, Eda, Hüseyin og Asiye. Stort set kan indfødte danskere altså genkende modersmålsbrugere af dansk, men de kan ikke altid skelne andet-sprogsbrugere fra modersmålsbrugere.

Det mest interessante er imidlertid, at kvalitetsvurderingen af sprogprøverne delvis viser et andet billede. De, der hyppigst antages for at være indfødte (Thomas og Pia), anses ikke for de bedste danskbrugere. Dette ser vi tydeligst hos den yngste meddelergruppe. Man kunne drage den konklusion, at de unge – især herlovianske – modersmålsbrugere af dansk er tolerante med hensyn til, hvad de anser for modersmålsdansk, dvs. med hensyn til, hvad de er villige til at acceptere som deres sprog. Men de er samtidig hårdere i deres vurdering af, hvad der er godt dansk. Det peger på en åben holdning – en bred formulering af, hvem “vi dansktalende” er. Men det er også et udsagn om sprogets dobbelte og symbolske rolle som identitetsmedium: sproget er grundlag for optagelse hos “os” (jf. Gumperz 1982), men også for hierarkisering blandt “os”. Måske spiller det også en rolle, at herlovianerne i deres hverdag er ganske vant til at omgås jævnaldrende med en bred vifte af modersmål og med meget forskelligt forhold til dansk – samtidig med at de lever i et akademisk og sprogligt krævende miljø. Dvs. at kriteriet for tilhørsforhold er åbenhed over for variation. Afvigelser medfører ikke afvisning. Men samtidig er kvalitetskriterierne inden for gruppen strenge. Hvis du skal opad, skal du – også sprogligt – overholde strenge krav.

Vi ville også undersøge, om maske-testen som redskab gør det muligt for os at besvare vores spørgsmål. Vi ville på den ene side gerne isolere de sproglige overfladetræk, men på den anden side var det vigtigt for os ikke at ensrette indholdet i sprogprøverne. Vi foretrak spontane udtryk for dansk talt som andetsprog. Vores resultater peger da også i retning af, at meddelerne ikke kun vurderer de strukturelle træk: syntaks, udtale osv., men de lader også taleflyd og måske indhold påvirke bedømmelsen. Vi skønner, at det imidlertid ikke gør noget, fordi disse sider af sprogbeher-

skelsen næppe kan skilles ad som faktorer i sprogets sociale funktioner i den forstand, vi her arbejder med. Og vi mener derfor, at vores variant af teknikken i en vis udstrækning kan besvare vores spørgsmål.

Albrechtsen m.fl. (1980) fandt, at deres meddelere var i stand til at skille vurderingsparametrene ad, idet de bedømte henholdsvis indhold, personlighed (som vi ikke inddrager) og forståelighed forskelligt. De kunne altså skelne imellem på den ene side, om de bedømte indlærersprog på, hvor meget engelsk de danske indlærere kunne, eller på den anden side, om de bedømte, hvor interessante de danske indlæreres budskaber var. Deres sprogprøver var imidlertid produceret af indlærere, der var mere på begynderniveau end vores meddelere, og de blev udvalgt, således at de dækkede et bredt spektrum af engelskfærdighed. Derfor har det været lettere for Albrechtsen m.fl.'s svarere at sortere deres sprogprøver efter forståelighed uden inddragelse af indholdet, end det har været for vores meddelere.

Vi så, at modersmålsbrugerne af dansk som regel blev identificeret som sådan, mens resultaterne var mere svingende, hvad angik andetsprogsbrugerne. Men kriteriet for udpegning er ikke nødvendigvis accent i traditionel forstand (dvs. udtale, genusbrug, syntaks osv., jf. vores bilag). Dette ville stemme overens med, at fx Esen ikke producerer sine danske ytringer på samme måde som sine indfødte klassekammerater. Det ligger underforstået i tanken bag vores variant af maske-testen, at indfødte sprogbrugere er i stand til at opfange disse forskelle, også uden at de er i stand til at beskrive dem. Meddelerne vurderer imidlertid ofte på grundlag af netop disse forskelle, det tyder resultaterne fra maske-testen på.

Samlet betyder det, at flere af de indfødte brugere af dansk, som har medvirket i vores undersøgelse, kan anse andetsprogsdansk for godt dansk. Nu har vi imidlertid ikke arbejdet med et repræsentativt udsnit af befolkningen. Der er alt for mange gymnasieelever og humanistiske universitetsstuderende i forhold til befolkningen som helhed. Det er absolut muligt, at en stratificeret udvælgelse af populationen ville give andre resultater. Men det ændrer ikke på, at det giver mening, at andetsprogsdansk kan være godt dansk. Hvis det nu er rigtigt, som Lambert og Giles mener, at maske-teknikken giver mere "ucensurerede" synspunkter end direkte forespørgsel, er dette resultat endog yderligere underbygget. I denne sammenhæng er det jo ganske uden betydning for resultatet, at båndprøverne ikke indeholder ensrettede tekster og formuleringer. Resultatet ligger netop i det forhold, at nogle af de unge mennesker vurderes til at have et bedre dansk end andre, som i højere grad vurderes (korrekt) til at have

dansk som modersmål. Metodisk har vi desuden fået bekræftet, at det ville være farligt at benytte skuespillere. De andetsprogsdanske unge viser deres andetsprogsforhold til dansk på et niveau, der ligger langt under (eller over, om man nu vil) den almindelige sproglige bevidsthed, og som derfor næppe ville kunne simuleres af en skuespiller uden endog meget grundig træning, og selv da ville vi ikke kunne være sikre på at få ramt et reelt andetsprogsniveau, der svarer til de unge menneskers.

NOTER

1. Tore Kristiansen har gennemlæst en tidligere udgave af denne artikel kritisk og bidraget med mange konstruktive ideer – foruden en række vigtige rettelser. Vi skylder ham stor tak for det.

LITTERATUR

- Albrechtsen, D., Henriksen, B. & Færch, C. (1980): Native speaker reactions to learners' spoken interlanguage. *Language Learning. Journal of Applied Linguistics*. Vol. 30, No. 2. 365-396.
- Ammon, U., Dittmar, N. & Mattheier, K.J. (eds.) (1987-88): *Sociolinguistics: an international handbook of the science of language and society*. Berlin: de Gruyter.
- Baker, C. (1988): *Key Issues in Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.
- Bourhis, R.Y. & Giles, H. (1976): The language of cooperation in Wales: A field study. *Language Sciences*. Vol. 42. 13-16.
- Chana, U. & Romaine, S. (1984): Evaluative reactions to Panjabi/English codeswitching. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Vol. 6. 447-473.
- Doeleman, R. (1998): Native reactions to nonnative speech. *Studies in Multilingualism* 13. Tilburg: Tilburg University Press.
- Giles, H. (1970): Evaluative Reactions to Accents. *Educational Review*. Vol. 22, No. 3. 211-227.
- Giles, H., Hewstone, M. & Ball, P. (1983): Language Attitudes in Multilingual Settings: Prologue with Priorities. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Vol. 4, nos. 2-3. 81-100.
- Gumperz, J.J. (1982): *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Jørgensen, J.N. (1982): Kontrastiv udtalebeskrivelse. Gabrielsen, G. & Gimbel, J. (red): Dansk som fremmedsprog. København: Lærforeningernes materialeudvalg. 197-336.
- Jørgensen, J.N. (1997): Om tosprogede tyrkisk-danske børns ordforråd i gruppesamtaler. Andersson, A.-B., Enström, I., Källström, R. & Naucclér, K. (red): *Svenska som andraspråk och andra språk*. Göteborg: Göteborgs Universitet. 209-218.
- Jørgensen, J.N. & Kristensen, K. (1994): *Moderne sjællandsk. En undersøgelse af unge sjællænderes talesprog*. København: C.A.Reitzel.
- Jørgensen, J.N. & Kristensen, K. (1991): Stød i moderne (syd)sjællandsk talesprog. *Danske Folkemål*. Bind 33. København: C.A.Reitzel. 135-145.
- Kristiansen, T. (1991): *Sproglige normidealer på Næstvedegnen. Kvantitative sprogholdningsstudier*. Utrykt ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Kristiansen, T. & Giles, H. (1992): Compliance-gaining as a function of accent: public requests in varieties of Danish. *International Journal of Applied Linguistics*. Vol. 2 no. 1. 17-35.
- Køster, F. (1990): "Et stykke gråt papir". Om fakultativ stødløshed i sjællandsk. *Danske Folkemål*. Bind 32. København: C.A.Reitzel. 129-153.
- Ladegaard, H.J. (1992): Sprogholdninger i Danmark. *Nordisk Psykologi*. 44 (3). 173-189.
- Ladegaard, U. (1997): *Sprog, holdninger og etnicitet: En sprogligt baseret analyse af forholdet mellem etnolinguistiske grupper i Danmark*. Utrykt speciale. Odense Universitet.
- Lambert, W.E., Hodgson, R.C., Gardner, R.C. & Fillenbaum, S. (1960): Evaluational Reactions to Spoken Languages. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. Vol. 60, No. 1. 44-51.
- MacWhinney, B. (1995): *The Childe's Project. Tools for Analyzing Talk*. 2nd edition. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Møller, J., Quist, P., Holmen, A. & Jørgensen, J.N. (red) (1998): *Tosproget udvikling. Københavnerstudier i tosprogethed*. Køgeserien bind K4. København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Pedersen, I.L. (1986): Bondsk og ligefrem eller moderne og byagtig. En undersøgelse af holdninger til dialekt og dialekttalende på Fyn. *Danske Folkemål*. Bind 28. København: C.A.Reitzels Forlag. 11-40.
- Quist, P. (1998): *Ind i gruppen – ind i sproget*. Københavnerstudier i tosprogethed, Køgeserien bind K5. København: Danmarks Lærerhøjskole.
- Romaine, S. (1995): *Bilingualism*. 2nd edition. Oxford: Blackwell.
- Ryan, E.B. & Giles, H. (1982): *Attitudes towards Language Variation*. London: Edward Arnold.
- Wilkinson, A. (1965): Spoken English. *Educational Review*. Supplement to 17 (2), Occasional publications No. 2. Birmingham.

B I L A G

Udskrift af den benyttede båndoptagelse. Udskrifterne følger konventionerne i MacWhinney (1995).

EROL

- *ERO: det er også bare hårdt mand jeg har sådan cirka ti tusind sedler eller sådan noget reklamer der.
- *INT: arbejder du også i selve pizzariaet.
- *ERO: nej det var kun en hjælp.
- *INT: hvordan har du fået fået arbejde derhenne.
- *ERO: fordi ham Hüseyin fra min klasse der.
- *INT: ja.
- *ERO: han kender det er hans svigerbror eller sådan noget hvad kalder man det jeg ved ikke hans søsters mand.
- *INT: ja.
- *ERO: der ejer det så så sagde Hüseyin til mig om jeg gad om jeg ikke gad og dele det så sagde jeg bare ja # sådan sådan kan det gå.
- *INT: jeg ved godt vi vadede lidt rundt om det sidst gider du ikke fortælle mig hvem er meget sammen i klasserne først og fremmest i din.
- *ERO: jo det er kun drengene der er sammen med drengene og pigerne går med pigerne men altså vi er s ikke sådan tit sammen med pigerne det er vi aldrig.
- *INT: hvad for nogle drenge er så sammen.
- *ERO: alle drengene men undtagen Johan og Karsten.
- *INT: ja.
- *ERO: de tror de er så seje men det er de slet ikke.
- %COM: griner lidt
- *INT: hvad hvorfor tror de at de er seje.
- *ERO: jeg ved det ikke de holder fester og sådan noget og farver hår og sådan noget så snakker de om planer hele frikvarteret med parallelklassen med nogle af de andre drenge så tror de de er så seje.

Erols udtale er ung københavnspræget rigsmål. Han har stort set enerådende fladt a, der optræder forlængelser af kortvokaler i ord som 'hjælp' og 'aldrig'. Han har forkortede vokaler foran halvvokaler og for det meste københavnsk intonation med omlæggertone. Der er ingen utvetydige sjællandske træk, fx udtaler han 'sådan noget' med klart blødt d og artikulerer stød uden påfaldende efterslag. Ind imellem optræder der dog afvigelser, især med hensyn til stød. Han udtaler trykstærkt 'undtagen', 'tror', 'planer', 'frikvarteret', 'hår' uden stød. Det er ikke, fordi han mangler stød i det hele taget, for der forekommer stød i ordene 'nej', 'hjælp', 'altså', 'Kim' m.v. Vi kan ikke med sikkerhed heraf udlede, at han taler med accent, for stødforholdene i sjællandsk er brogede (Køster 1990, Jørgensen & Kristensen 1991), ligesom der måske i dansk som helhed er flere muligheder for stødløse udtaler af ord med stødbasis, end man normalt går ud fra (Jørgensen & Kristensen 1994, 207).

CANAN

- *CAN: jeg rigtig meget sammen med og så bor der nogle andre piger ved vores øh # altså vores naboer ikke også.
- *INT: ja.
- *CAN: dem er jeg også sammen med # men øh jeg er heller ikke sådan tit ude fordi at jeg er mest hjemme.
- *INT: så når du har været i skole går du hjem.
- *CAN: ja og så først laver jeg før mine st mine lektier og så går ud hvis jeg har lyst.
- *INT: <# ja.>[>]
- *CAN: <# ellers> [<] ser jeg fjernsyn eller noget andet.
- *INT: ja ja men ellers er det sådan Merva.
- *CAN: ja # sådan mest.
- *INT: er det fordi I er sammen i skolen at det er mest.
- *CAN: ja men det er fordi vi har det [/] mine naboer ikke også dem altså dem kan jeg godt lide ikke også vi er gode venner men jeg har ikke så meget til fælles med dem men Merva vi har rigtig meget til fælles.
- *INT: ja.
- *CAN: altså vi kan godt lide hinanden og vi kan godt lide at være sammen og vi har det rigtig godt.
- *INT: mm.
- *INT: og I spiller [/] I har også basket <til fælles.>[>]
- *CAN: <ja ja>[<] øh vi spil [/] jeg spiller også meget basket lige nu for tiden også ude fordi at det bliver varmt ikke også.
- *INT: ja.
- *CAN: så er det rigtig dejligt at spille ude.
- *INT: på asfalt.
- *CAN: ja det bliver det for det meste fordi at der er ikke +/.
- *INT: hvor henne er det.
- *CAN: det er Søholte der er sådan nogle der og så er der også en basketbane i Ahorn-
engen.
- *INT: okay.

Canan taler et ungt sjællandsk regionalsprog. Hun har tilbagetrukket a-lyd i ord som 'meget', hun har overvejende flade a-lyde, og hun har stød som i rigsmålet. Hun har et lidt ældre rigsmålspræg i ordet 'Søholte', hvor hun udtaler vokalen i anden stavelse med en forholdsvis høj vokal. Det sjællandske viser sig ved stødefterslag i ord som 'mest', 'har' og endda et eksempel på høj vokal i ordet 'fordi'. Ordet 'noget' kan hun udtale uden blødt d. Hun har stød i 'hinanden' og eksempler på tydelig sjællandsk intonation. Hun har afgivet den mest sjællandske sprogrprøve af alle de unge mennesker.

SELMA

- *SEL: nej fordi jo vi skal til ikke til stranden men til en hvad hedder det en lukket sted hvor det varm vand <#>[>] jeg ved ikke hvordan man siger det på dansk.

*INT: <nå>[<] nej.
 *SEL: det er sådan en hvor manden mændene de er et sted og damerne de er et sted så skal vi være der en uge eller to uger.
 *INT: hvad skal I lave der.
 *SEL: svømme og spise.
 %COM: pia og selma fniser
 *INT: hvem er I sammen med der.
 *SEL: med min familie.
 *INT: kun den din familie som du også er sammen med her i Danmark.
 *SEL: mm.
 %COM: +
 *INT: ja hvordan bor I der.
 *SEL: i Tyrkiet.
 *INT: ja i Konya det der sted hvor I skal bade.
 *SEL: nå at der skal der bor vi i et hotel.
 *INT: mm # besøger I også familie.
 *SEL: <# ja i Tyrkiet> [<]
 *INT: <# der i Tyrkiet.> [<]
 *SEL: øh ja mange mange mange mange der kommer bare en flok xxx når det er hjemme altså når der er gået et par dage så er der bare 20 mennesker så skal man give te og jeg ved ikke hvad mand det er rigtig dem der holder ferie for os.
 %COM: xxx phyttt lydord for at der kommer en flok fejende ind
 *INT: det er dem der holder ferie for jer.
 *SEL: ja.
 %COM: begge fniser

Selma taler et ungt rigsmål med forkortelser foran halvvokaler, flade a-lyde og svind af -j efter fortunegevokal ('dage') og -w efter bagtungevokal ('uge'). Der er enkelte tegn på accent, fx i 'skal' udtalt med æ-lyd og 'flok' udtalt med en hævet vokal i forhold til rigsmålet. Der er stort set stød som i rigsmålet, men det mangler i enkelte eksempler, fx 'ferie' og 'stranden'. Set i sammenhæng med hendes ordforrådsproblemer giver det dog et indtryk af, at dansk ikke er hendes modersmål.

THOMAS

*THO: jo nå ja men to af de andre de går sådan lidt for sig selv.
 *INT: hvem er det så.
 *THO: Johan og Karsten # så +...
 *INT: men hvorfor gør de det.
 *THO: jo men # det ved jeg ikke de er bare helt anderledes end os.
 *INT: hvordan sådan.
 *THO: sådan de har slet ikke de samme interesser og sådan noget.
 *INT: hvad interesserer I jer for.
 *THO: sport meget.
 *INT: hvad for noget sport.

*THO: basketball # og fodbold ikke.
 *INT: mm.
 %COM: +
 *INT: så spiller I fodbold efter skole eller hvad.
 *THO: nej # det gør øh # øh to af dem og så mig og Erçin vi spiller så basket.
 *INT: nå.
 *THO: så.
 *INT: hvem hvem er der andre der går til basket så.
 *THO: her på skolen <eller hvad.>[>]
 *INT: <her på skolen ja.>[<]
 *THO: ja # der er øh en min tvillingebror # men ellers ikke.
 *INT: hvad er der ikke nogen af pigerne der går til basket.
 *THO: jo fra parallellklassen.
 *INT: hvem er det.
 *THO: Canan og Merva.

Thomas taler et ungt rigsmål med flade a-lyde, ra-udtale af 'interesse', omlæggertone, forkortelse foran halvvokal og en række svækkede r-lyde ('tvillingebror', 'andre', 'parallellklassen').

ASIYE

*ASI: ja jeg har lavet mange ting sådan jeg har været i frugtafdeling # og sådan mælkeafdeling ikke # alt mulige ting har jeg lavet.
 *INT: ja.
 *ASI: sådan bære kasser og lægge ting til pladsen varerne # og hjælpe nogle gange kunderne.
 *INT: ja.
 *ASI: det kunne jeg ikke men jeg hjalp jeg hjalp lidt sådan.
 %ERR: hjalp=hjulpe, hjalp=hjælpet
 *INT: mm hvorfor kunne du ikke.
 *ASI: det er svært når det er svært sådan altså hvor det ligger henne det er svært og øh man ved ikke hvor man kan ikke huske hvor det ligger henne så # man kunne hjælpe sådan.
 *INT: mm nej når man er ny.
 %COM: -
 *ASI: ja.
 *INT: så er det sådan ja.
 *INT: var det så en hel uge du var der.
 *ASI: ja.
 *INT: ja # hvor mange timer om ugen var du der # eller den uge.
 *ASI: jeg mødte klokken ni og til kvart i seks var det.
 *INT: var det sjovt.

Asiye har a-udtale i ord som 'svært', hun har flade a-lyde, og hun har forlænget kortvokal samt omlæggertone. Disse træk tyder på ungt rigsmål, men hun har en række klare

accent-træk. Hun har tilbagetrukket og let sænket vokal i første stavelse af 'kunderne' og tilsvarende hævet vokal i 'hvor', således at disse to ord har samme vokal. Desuden har hun l-lyd i 'ved'. Stødbasisord, der forekommer flere gange, vakler næsten alle sammen mellem stødudtale og stødløs udtale: 'ting', 'hjælp(er)', 'svært', og hun har et svagt stød i 'laver'. Accentpræget er derfor markant.

PIA

- *PIA: det er sådan noget showdans.
- *INT: bruger du meget tid på det.
- *PIA: ja her på det sidste gør jeg fordi vi skal de steder hen ikke.
- *INT: ja.
- *PIA: jeg har jeg har danset lige siden jeg var otte ni år.
- *INT: okay.
- *INT: er du god til det.
- *INT: <ja.>[>]
- *PIA: <ja.>[<]
- %COM: begge griner.
- *PIA: det.
- *INT: mm.
- %COM: +
- *PIA: men det er sådan nede i min klub vi har et hold ikke.
- *INT: ja.
- *PIA: så er det en af lederne der # eller en af medarbejderne dernede der er vores danselærerinde.
- *INT: mm.
- %COM: mm=aha
- *INT: hvad er hvad er det for en klub siger du.
- *PIA: Toppen.
- *INT: nå okay det er i forbindelse med Toppen <det er der.>[>]
- *PIA: <mm.>[<]
- *INT: har har du sådan venner dernede.
- *PIA: ja det har jeg # der er jeg næsten altid nede hver aften # der har jeg nok flere venner end jeg har her i skolen <jeg> [>] jeg jeg går nok mest med dem der er et øh et trin højere end mig ikke.
- *INT: <mm.> [<]

Pia taler et ungt rigsmål med et vist sjællandsk præg. Hun har flade a-lyde, forlængelse af kortvokal, fx i 'danset' og for det meste omlæggetone. I 'medarbejderne' har hun et højt a i '-bej-'-stavelsen. Det sjællandske dukker op som stødefterslag på fx 'har', 'går' og 'mest'.

MERVA

- *MER: ja ja det gør jeg nogle gange altså nogle gange # den den som jeg har venner for eksempel.
- *INT: der tager du med # men er der nogen gange du ikke tager med.

- *MER: ja ja det er der.
 *INT: hvornår tager du ikke med.
 *MER: for eksempel hvis jeg ikke kan lide den familie ikke også # så tager jeg bare ikke med så bliver jeg bare derhjemme sammen med min lillesøster eller alene # så gider jeg ikke.
 *INT: fordi du ikke gider.
 *MER: mm også hvis der en familie der har en # børn ikke også og hun er fræk # jeg gider slet ikke derhen derned # hun er så irriterende.
 %COM: +
 *INT: hvad laver du så i stedet for.
 *MER: øh ellers går jeg ud og spiller basket ellers laver jeg lektier ellers hører jeg musik.
 *INT: må du godt være alene hjemme.
 *MER: ja ja det må jeg # jeg er næsten altid alene derhjemme # ellers er jeg s[\] med mine gode venner.
 *INT: når du så tager med på familiebesøg hvad laver du så.
 *MER: så er jeg sammen med mine venner altså dem som # dem som de har piger eller hvad så er jeg sammen med dem.

Merva har et svagt sjællandsk præg i sin udtale, og hun har nogle få og svage accenttræk. Sjællandsk er stødefterslag i 'tager' (altså udtalt uden g-lyd, som 'tar'), kraftigt stød i fx 'altid' og måske også tilstedeværelsen af stød i 'det gør jeg' (måske et proklise-stød eller noget der minder om det). Stødene vakler dog i 'den' og 'sammen', der begge forekommer trykstærkt både med og uden stød. Merva har forlængelse af kortvokal i fx 'venner' og forkortelse foran halvvokal. Accentpræget finder vi i 'som' med en forhøjet vokal (som i 'kun'), i 'fræk' med forhøjet vokal (som i 'drik') og enkelte andre steder.

BEKIR

- *BEK: øh jeg bankede hovedet ind i en lygtepæl.
 *INT: hvad bankede du hovedet ind i en lygtepæl.
 %COM: fniser
 *BEK: ja.
 *INT: hvorfor.
 *BEK: jamen jeg var på rulleskøjter.
 *INT: nå okay.
 *BEK: det er livsfarligt.
 *INT: ja.
 *BEK: og så øh bag Ahornengen der er sådan en øh lille bakke.
 *INT: ja.
 *BEK: og så rullede jeg rigtig stærkt ned ad den # så var der sådan en rigtig skarpt sving # jeg vidste godt den var der.
 *INT: ja.
 *BEK: men øh jeg troede ja jeg kan godt klare den # så var jeg ved at dreje # så vidste jeg at jeg ikke kunne klare den # øh at jeg ville falde ikke.
 *INT: ja.

- *BEK: så jeg smed mig selv bare med vilje # så bankede jeg hovedet ned i jorden faktisk # så en gang til og så lygtepælen.
- *INT: uha # og du havde ikke noget beskyttelse på eller hvad.
- *BEK: nej det havde jeg ikke det har jeg aldrig.
- *INT: nej.
- *BEK: så var jeg på skadestuen den dag # vi tog derover klokken ni og kom hjem klokken et <det>[>] var sådan en rigtig lang kø.
- *INT: <nå.>[<]
- *INT: mm.
- %COM: +
- *BEK: de sagde lidt det var måske var en hjernerystelse.
- *INT: ja.
- *BEK: så sagde de til min far at han skulle vække mig midt om natten.
- *INT: ja hver halve time ikke.
- *BEK: ja og så spørge mig hvad jeg hed # er det ikke noget underligt.
- %COM: griner lidt
- *INT: ja ja # jamen det er rigtigt det har jeg også prøvet # hvad for nogle rulleskøjter.
- *BEK: der er sådan nogle in-linere.
- *INT: nå okay.
- *BEK: livsfarlige.
- *INT: ja # jeg er også ved at købe nogle # øh jeg har altid løbet på skøjter.
- *BEK: ja.
- *INT: så # jeg kan heller ikke bremse på rulleskøjter.
- *BEK: det er svært.
- *INT: ja det er.
- *BEK: men når jeg bremser så enten går jeg ud til græsset så den stopper af sig selv.
- *INT: ja.
- *BEK: ellers så smider jeg mig # der er ikke andet at gøre.
- %COM: de griner
- *INT: nej hvis man kører stærkt ikke ned ad en bakke.
- *BEK: så det bare at bede eller sådan noget.

Bekir taler ungt sjællandsk regionalsprog. Hans intonation bærer præg af omlæggetone, men flere steder er der klar sjællandsk intonation (fx 'skadestuen', 'hjernerystelse'). Han har stødefterslag i 'lygtepæl', 'én', 'svært'. Han har endvidere i-lyd i 'midt' og han udtaler 'sådan noget' uden blødt d. Også 'rullede' udtaler han uden blødt d i endelsen. Bekir er den mest sjællandske af drengene.

EDA

- *EDA: ja jeg har kun en lillesøster og en lillebror.
- *INT: kun det er da mange # synes jeg.
- *INT: snakker du meget med dem.
- *EDA: øh ja # men jeg kan bedst lide min lillesøster.
- *INT: hvor gammel er hun.

- *EDA: hun er snart tretten.
 %err: tretten=çatten
 *INT: ja nå så I er næsten lige gamle.
 *EDA: hun har fødselsdag den første maj.
 *INT: på torsdag # det bliver spændende.
 %COM: Eda fniser
 *INT: hvordan skal I fejre det.
 *EDA: ja vi skal fejre.
 *INT: hvordan.
 *EDA: med kage og sådan noget.
 *INT: skal du give hende en gave.
 *EDA: ja.
 *INT: hvad skal du give.
 *EDA: det ved jeg ikke <#>[>] endnu.
 *INT: <mm.>[<]
 %COM: -
 *EDA: jeg ved ikke hvad jeg skal købe.
 %COM: Eda fniser
 *INT: men hvorfor kan du bedst lide din lillesøster.
 *EDA: det ved jeg ikke jeg synes hun er # sød # men jeg kan ikke lide min lillebror han er så dum.
 *INT: hvor gammel er han.
 *EDA: syv.
 *INT: han er irriterende eller hvad.
 *EDA: ja.
 *INT: hvad laver dig og din lillesøster sammen.
 *EDA: nå så vi snakker og # alle mulige ting.
 *INT: snakker I tyrkisk sammen.
 *EDA: nej vi snakker dansk og nogle gange tyrkisk.

Eda taler usikkert og i forholdsvis korte perioder. Hun har tydelig accent. Det kan høres på hendes å-lyde: 'lillebror' og 'dum' har begge sænket vokal, mens 'og' har en hævet vokal i forhold til indfødt dansk. Tilsvarende gælder hendes ø-lyde: 'første', 'sød' og 'købe' har (næsten) samme vokal. I 'kage' har Eda for det første palataliseret k-lyd og for det andet æ-lyd. Alle disse træk er klassiske interferens-træk fra tyrkisk (Jørgensen 1982). Der forekommer endvidere kun ét tydeligt stød, nemlig i ordet 'syv', selv om der er rigelig lejlighed med stødbasis-ord. Eda har den tydeligste accent af alle de unge mennesker.

HUSEYIN

- *HUS: snart der skal vi til lejrskole <#>[>1] og så har vi lavet nogle grupper så øh # jeg synes nogle af grupperne det er ikke så godt fordi den som gruppe jeg vil have <#>[>2] som jeg har ønsket nu fra klassen så øh så har vi skrevet til Karen vores klasselærer og så har vi givet hende det og så der står at hvor øh [//] hvem vi ønsker <mest>[>3] og sove sammen med jeg kunne ikke få

nogen ønsker nogle nogle fra klassen de kunne få dem alle sammen <#>[>4]
nogle af dem kunne så øh.

*INT: <ja>[<1] # <mm>[<2] # <ja>[<3] # <nå>[<4] # hvem havde du ønsket dig
<og>[>] være sammen med.

*HUS: <ja>[<] # Mogens og øh Ole og Bekir <de tre.>[>]

*INT: <ja>[<] # men dem skal du ikke være sammen med.

*HUS: nej.

*INT: nå # hvem skal du så være sammen med.

*HUS: Albert Kenny Janus Pia og Signe.

*INT: hvad øh hvad skal I bruge de der grupper til.

*HUS: der øh vi skal til Sæby så øh vi har hver øh vi har [//] jeg tror vi har fire hytter
eller sådan noget <så>[>] hver hytte der skal være øh seks personer i den # så
skal vi lave en gruppe.

*INT: <mm>[<] # ja.

Hüseyin taler ikke særlig flydende, der er mange korte pauser, mange tøvesignaler, og som det fremgår af udskriften, mange omstruktureringer. Han har dog sjællandsk præg i 'sådan noget' udtalt uden blødt d. Ungt rigsmålspræg er der i 'have' udtalt med glide, næsten diftongisk vokal, a-lyd i ær-forbindelser ('klasselærer'), fladt a og stødene. Ganske enkelte steder er der ikke stød, hvor det forventes i rigsmål ('lejrskole'). På flere træk kan vi dog bemærke accent: 'ønske' med sænket vokal, 'fordi' med fortunge-r svarende til 'rd', 'grupperne' udtalt som 'gruppene' (dette kan også være en morfologisk afvigelse), rytmisk faldende intonation på fx udtrykket 'lavet nogle grupper'. Det er svært at få indtrykket af andet end en usikker sprogbruger af dette, men der er trods alt sikre indslag af sjællandsk og af accent.

ESEN

*ESE: og der drak vi og vi røg og vi tog på diskotek og bar bagefter og det det havde
mine forældre ikke noget imod fordi så <er der jo.>[>]

*INT: <vidste de>[<] godt det.

*ESE: ja ja # fordi der var jo ikke nogle der her her i Ahornengen der vidste at jeg
gjorde det vel så de jo ligeglade så der er ikke nogen der sladrer # og det var
bare den sjoveste # dag i mit liv simpelthen.

*INT: det var sjovt.

*ESE: ja det var.

%COM: Esen griner

*INT: hvorfor prøv at fortæl om hvad I lavede.

*ESE: vi spiste først og så # dansede vi hun havde lejet sådan et selskabslokale hvor
der både var piger og drenge og alt muligt # og vi drak og drak og røg og røg
<xxx.>[>]

%COM: xxx uforståeligt, Esen griner

*INT: <hvad>[<] drak I # øl eller +...

*ESE: vodka øl whisky # der var alt og jeg[//] vi blandede det hele så der var mange
af os der blev fulde ikke også # så tog vi på diskotek bagefter og man skulle
være over atten men # så kendte vi dørmændene eller sådan noget.

- *INT: og så kom I ind.
- *ESE: ja ja.
- *INT: fedt.
- %COM: de griner
- *ESE: det var meget fedt.

Esen taler yngre rigsmål med omlæggertone, stort set gennemført fladt a, forholdsvis højtstillet a-lyd i 'lejet', forkortelse af vokal foran halvokal, enkelte forlængelser af korte vokaler ('atten'). Der er ingen accent-træk. Det er bemærkelsesværdigt, at der heller ingen sjællandske træk er.

MURAT

- *MUR: fra klassen er jeg sammen med Jeppe Daniel Bekir og Janus en gang imellem og Mogens og udenfor er der sådan en fra syvende klasse der hedder Sami og Ersoy og så er der nogle fra Humlestrup # der er faktisk mange der er flere end jeg har i klassen ikke.
- *INT: ja.
- *MUR: jeg er sammen med # de er de er også ældre end mig og # så går vi i byen sammen og så kører vi rundt de har også kørekort og alt muligt.
- *INT: ja.
- *MUR: så kører jeg med dem og kører til Roskilde og spiser pizza og kommer tilbage.
- *INT: mm.

Murat har meget tydelig omlæggertone i fx 'Jeppe' og 'Janus'. Han har forlængelse af kortvokal i 'rundt', 'sammen', 'pizza' m.v. Han har gennemført fladt a, somme tider overfladt. Murats udtale er den mest udpræget københavnske af de unge menneskers.